

ФІНАНСИ. ПОДАТКИ. КРЕДИТ

УДК 330.322.21

Л. Г. ШМОРГУН,
доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту та економіки
ВНЗ “Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв України”
(Київ)

ЧИ Є В УКРАЇНІ ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА? *

Проаналізовано джерела фінансування валових інвестицій в основний капітал, динаміку їх обсягів, структури і розподілу за видами економічної діяльності, показано недостатність їх впливу на рівень розвитку економіки. Висловлено ряд пропозицій щодо вдосконалення державної інвестиційної політики.

Ключові слова: інвестиційна політика, валові інвестиції, чисті інвестиції, структура валових інвестицій, валовий національний продукт, норма валових інвестицій.

L. G. SHMORGUN,
Doctor of Econ. Sci.,
Professor, Chair of Management and Economy,
National Academy of Leading Personnel of Culture and Arts of Ukraine
(Kyiv)

IS THE INVESTMENT POLICY PRESENT IN UKRAINE?

The sources of financing of gross investments to the basic capital and the dynamics of their volume, structure, and distribution over the economic activity types are analyzed, and the insufficiency of their influence on the economy development level is indicated. A number of proposals as for the improvement of state's investment policy are given.

Keywords: investment policy, gross investments, pure investments, structure of gross investments, gross domestic product, rate of gross investments.

Інвестиції в основний капітал – один з найважливіших факторів економічного зростання. В останні роки в економіці нашої країни спостерігаються застійні явища, що проявляється в уповільненій динаміці ВВП. Саме тому аналіз сучасного стану вкладень в основний капітал, який є відображенням нинішньої інвестиційної політики, – це одна з актуальних тем економічних досліджень.

В економічній літературі інвестиційна політика визначається як сукупність заходів, які проводяться державою і підприємствами у вигляді встановлення обсягів і структури інвестицій, визначення напрямів їх використання, а також джерел надходження з урахуванням необхідності підвищення їх технологічного рівня [1, с. 273]. З цього випливає, що існують дві інвестиційні політики: уряду і власників приватних підприємств. При цьому інвестиційна політика останніх може не відповідати загальнодержавним інтересам розвитку економіки.

Шморгун Леонід Григорович (Shmorgun Leonid Grygorovych) – e-mail: 19shmorgun51@mail.ru.

* Стаття публікується в авторській редакції.

У зарубіжній економічній літературі інвестиції в економіку визначаються як валові інвестиції в основний капітал (gross investment) у складі інвестицій, які направляються на заміщення основного капіталу, що вибуває (за рахунок амортизаційних відрахувань), і чистих інвестицій [2, с. 43]. Тим часом українська статистика ігнорує цей загальноприйнятий у світовій практиці термін. Валові інвестиції в основний капітал називають просто інвестиціями в основний капітал, або капітальними інвестиціями. Очевидно, надалі, якщо інвестиції в основний капітал вважати валовими інвестиціями, тоді доведеться визнати також їх поділ на амортизаційну складову і чисті інвестиції, але у вітчизняній статистиці немає навіть згадки про чисті інвестиції в основний капітал.

Економічна ефективність валових інвестицій в основний капітал проявляється насамперед у зростанні ВВП. Водночас можливість їх збільшення залежить від зростання обсягів ВВП і частки виділених при його кінцевому використанні інвестицій в основний капітал. Цей взаємозв'язок проявляється через показник норми валових інвестицій в основний капітал, який обчислюється як процентне відношення обсягів валових інвестицій в основний капітал та ВВП:

$$N = I/V \cdot 100,$$

де N – норма валових інвестицій в основний капітал; I – обсяг валових інвестицій в основний капітал; V – обсяг валового внутрішнього продукту.

Чим більшою є норма валових інвестицій в основний капітал, тим сприятливішими є умови для розвитку економіки. У країнах з високими темпами розвитку економіки норма валових інвестицій в основний капітал дорівнює 30–40%, із середніми і низькими – 18–20% [2, с. 367]. Однак для практичного застосування ця формула потребує певних уточнень щодо вхідної інформації. Сумарні валові інвестиції в основний капітал бувають різними за джерелами фінансування: від підприємств та організацій, які є виробниками ВВП, і за рахунок державного і місцевих бюджетів. До складу сумарних валових інвестицій в основний капітал входять прямі іноземні інвестиції, а також кошти індивідуальних забудовників, які взагалі не пов'язані з розподілом річного обсягу ВВП, що виробляється. На нашу думку, при розрахунку норми валових інвестицій в основний капітал в чисельник цієї формули варто включати тільки інвестиції, які вкладені підприємствами або надійшли з державного і місцевих бюджетів.

Мета статті – на основі дослідження статистичних даних про валові інвестиції в основний капітал та динаміку ВВП за останні 5 років проаналізувати особливості національної інвестиційної політики.

Наявна статистична база дає можливість для досить ґрунтовного аналізу сучасного стану обсягів вкладених валових інвестицій в основний капітал, їх джерел фінансування і напрямів використання за видами економічної та промислової діяльності.

У системі аналітичних розрахунків, перш за все, необхідно розглянути і проаналізувати динаміку ВВП і валових інвестицій в основний капітал (табл. 1).

Якщо динаміку ВВП розглядати у фактичних цінах, то ситуація має непоганий вигляд: протягом 2007–2011 рр. ВВП збільшився майже вдвічі. Проте перерахунок у постійних цінах 2007 р. показав, що насправді за цей період відбулося падіння ВВП, що пояснюється інфляцією. За попередніми даними Державної служби статистики України, протягом 2013 р. зростання ВВП порівняно з по-

переднім роком дорівнювало нулю, причому протягом останніх п’яти кварталів спостерігалось поступове його зниження. Уряд причиною економічного спаду в економіці країни спочатку назвав зовнішній фактор – низькі світові ціни на метал і хімічну продукцію, а потім – високу ціну на газ, і врешті-решт усі заговорили про дефіцит інвестицій.

Таблиця 1

Динаміка ВВП і валових інвестицій в основний капітал у 2007–2011 рр. *

Роки	ВВП				Валові інвестиції в основний капітал		
	обсяги (млн. грн.)		індекси обсягів (%)		обсяги (млн. грн.) у фактичних цінах	індекси обсягів (% до)	
	у фактичних цінах	у цінах 2007 р.	у фактичних цінах	у цінах 2007 р.		2007 р.	1990 р.
2007	720731	720731	100,0	100,0	188486	100,0	87,7
2008	948056	737336	130,7	102,3	233081	123,7	85,4
2009	913345	628516	126,7	87,2	151777	80,5	50,0
2010	1082569	654598	150,2	90,8	150677	79,9	49,7
2011	1316600	688596	182,7	93,5	209130	110,9	60,8

* Розраховано за: Статистичний збірник “Капітальні інвестиції в Україні у 2007–2011 роках”. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – С. 23.

Динаміку валових інвестицій в основний капітал необхідно розглядати в контексті інвестиційного буму, пов’язаного з розбудовою необхідної інфраструктури до Євро-2012. Протягом 6-річного періоду (з 2003 р. по 2008 р. включно) валові інвестиції в основний капітал зросли майже в 5 разів *. Після 2008 р., як видно з таблиці 1, в наступні два роки щорічні вкладення валових інвестицій різко скоротилися.

Це зниження є особливо наочним при порівнянні з обсягами інвестицій у 1990 р. У 2007 р., коли ще здійснювалось інвестування Євро-2012, обсяг валових інвестицій в основний капітал становив 87,7% від рівня інвестицій 1990 р., причому це були інвестиції не у виробничу інфраструктуру, а в будівництво аеродромів, стадіонів, готелів. Після скорочення інвестицій в основний капітал у наступні роки їх обсяги становили 60,8% від рівня 1990 р.

Основні причини недостатнього інвестування розвитку економіки України значною мірою стають зрозумілими, якщо проаналізувати структуру джерел фінансування валових інвестицій в основний капітал (табл. 2).

Таблиця 2

Джерела фінансування валових інвестицій в основний капітал *

(%)

Джерела фінансування	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Загальні обсяги валових інвестицій.....	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
У тому числі за рахунок: державного бюджету.....	5,6	5,0	4,4	6,3	7,5

* Статистичний щорічник України за 2010 рік. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – С. 25.

Закінчення таблиці

коштів місцевих бюджетів.....	3,9	4,2	2,7	2,9	2,9
власних коштів підприємств та організацій.....	56,5	56,7	63,3	55,7	54,0
кредитів банків та інших позик.....	16,6	17,3	14,2	13,7	17,9
коштів іноземних інвесторів.....	3,5	3,3	4,5	2,3	3,1
коштів населення на будівництво власних квартир.....	5,2	4,1	3,2	3,1	2,2
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво.....	4,5	5,0	3,6	10,7	7,2
інших джерел фінансування.....	4,2	4,4	4,1	5,3	5,2

* Розраховано за: Статистичний збірник “Капітальні інвестиції в Україні у 2007–2011 роках”. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – С. 24.

Як видно з таблиці, всіх інвесторів об’єднано у 8 груп. Чільне місце серед них відведено показникам фінансування інвестицій за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів. У динаміці цих показників можна відзначити тенденцію як до неістотного зростання інвестицій за рахунок державного бюджету, так і до помітного їх скорочення за рахунок місцевих бюджетів. Але з упевненістю можна говорити про недостатність інвестицій через невелику кількість підприємств, які залишилися в державній власності, а також постійний дефіцит у дохідній частині бюджетів усіх рівнів.

Значна частина інвестицій надійшла за рахунок власних коштів підприємств та організацій – більш як половина від їх загального обсягу. Багато це чи мало для розвитку економіки? Для того щоб знайти відповідь на запитання, необхідно на основі цих даних (разом з інвестиціями за рахунок бюджетних коштів) за наведеною формулою знайти показники норми валових інвестицій в основний капітал. Розрахунки засвідчили, що така норма становила: 17,2% – у 2007 р., 16,2% – у 2008 р., 11,7% – у 2009 р., 9,0% – у 2010 р. і 9,8% – у 2011 р., тоді як у країнах з високими темпами розвитку економіки – 30–40%. Отже, щоб забезпечити високий рівень розвитку нашої економіки, потрібно втричі збільшити інвестиції в основний капітал. Це цілком реальне завдання, якщо перекрити канали відпливу коштів до офшорних зон.

Друге місце за обсягами фінансування валових інвестицій в основний капітал належить кредитам банків та іншим позикам. Якщо врахувати явно недостатні обсяги загальних валових інвестицій в основний капітал, то стає очевидним, що банківські позики для інвестицій також не можна вважати достатніми.

Велике значення для економік слаборозвинутих країн і країн з перехідною економікою мають іноземні інвестиції, якщо вони вкладаються на вигідних для країн-реципієнтів умовах. Отже, залучення іноземних інвестицій є одним з найважливіших напрямів інвестиційної політики урядів цих країн. Динаміка іноземних інвестицій в Україну – їх незначні обсяги та явна тенденція до скорочення – показує, що в Україні не створено сприятливого інвестиційного клімату для іноземних інвесторів.

Обсяги коштів, які вкладаються населенням у будівництво власних квартир, з року в рік зменшуються. Напевно, ця тенденція збережеться й надалі. Натомість

зростають фінансові надходження від населення на індивідуальне житлове будівництво. Йдеться про заможних людей різного рівня, які вкладають кошти в забудову приміських зон розкішними котеджами з високими парканами, відеоспостереженням та охоронцями. Тож інвестиції від цієї групи інвесторів, без сумніву, зростатимуть і надалі.

Вплив інвестицій на розвиток економіки в основному визначається тим, в які галузі чи сфери виробництва вони вкладаються. Розглянемо структуру валових інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності (табл. 3).

Таблиця 3

**Структура валових інвестицій в основний капітал
за видами економічної діяльності ***

(%)

Види економічної діяльності	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Загальні обсяги валових інвестицій.....	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги.....	5,0	7,1	6,1	7,1	7,6
Лісове господарство та пов'язані з ним послуги.....	0,1	0,1	0,1	0,1	0,6
Промисловість.....	34,1	32,9	38,0	34,2	36,2
Будівництво.....	4,8	5,3	3,5	2,9	3,4
Торгівля.....	9,4	10,6	9,3	6,9	7,3
Готельний і ресторанний бізнес.....	1,4	1,4	1,7	1,8	2,1
Транспорт і зв'язок.....	16,8	14,0	16,2	17,0	16,5
Фінансова діяльність.....	2,2	2,0	2,2	1,7	1,3
Операції з нерухомим майном.....	18,9	18,9	15,1	20,1	15,8
Державне управління.....	0,8	0,8	0,6	0,8	0,8
Освіта.....	0,9	1,0	1,0	1,1	1,0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги.....	1,4	1,5	1,3	1,6	1,4
Надання комунальних та індивідуальних послуг.....	2,2	2,3	3,1	3,1	4,4

* Розраховано за: Статистичний збірник “Капітальні інвестиції в Україні у 2007–2011 роках”. — К. : Державна служба статистики України, 2012. — С. 29–30.

Аналізуючи подану в таблиці структуру інвестицій, ми не торкаємося вкладень у соціальну сферу. Об'єктом аналізу слугує тільки структура вкладень у виробничі види економічної діяльності — сільське господарство і промисловість. На жаль, наша статистика не пропонує точних даних про інвестиції в сільське господарство: вони подаються разом з інвестиціями в мисливство та пов'язані з ним послуги. Чи не для того вигадали це поєднання двох абсолютно не споріднених між собою видів економічної діяльності, щоб завуальовати обсяги капітальних вкладень у мисливство для “еліти”? *

* До речі, мисливці на зайців і диких качок не користуються послугами, які потребують інвестицій в основний капітал.

Лісове господарство – теж одна з важливих галузей виробництва продукції. Щороку в Україні вирубують ліси площею понад 400 тис. га *, а річні інвестиції в цю галузь становлять тільки 0,1% загальних інвестицій в основний капітал у всі види економічної діяльності.

Більша частина загальних інвестицій в основний капітал направляється у промисловість, при цьому спостерігається незначна тенденція до їх зростання, але якщо порівнювати ці обсяги з інвестиціями в обслуговуючі види діяльності, то виявиться, що вони не такі значні. Наприклад, інвестиції в транспорт і зв'язок, а також в операції з нерухомим майном сумарно майже дорівнюють інвестиціям у всі промислові галузі.

Оскільки вкладання інвестицій у промисловість є важливим для розвитку економіки, розглянемо структуру валових інвестицій в основний капітал за видами промислової діяльності (табл. 4).

Таблиця 4
Структура валових інвестицій в основний капітал за видами промислової діяльності (порівняно із загальними обсягами) *

(%)

Види промислової діяльності	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Загальні обсяги валових інвестицій	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Промисловість у цілому.....	34,1	32,9	38,0	34,2	36,2
Добувна промисловість.....	6,4	7,2	9,2	10,4	11,8
Переробна промисловість **.....	23,8	21,3	23,3	22,7	19,7
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів.....	6,3	5,6	7,0	5,5	5,8
Легка промисловість.....	0,25	0,19	0,22	0,30	0,25
Обробка деревини та виробництво виробів з неї, крім меблів.....	0,07	0,09	0,09	0,08	0,06
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів.....	6,0	4,5	4,4	3,4	2,9
Машинобудування.....	2,8	2,7	2,4	2,9	2,8
Виробництво машин та устаткування.....	0,91	0,88	0,92	0,91	0,93
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування.....	0,69	0,84	0,77	0,98	0,59
Виробництво транспортних засобів та устаткування.....	1,24	1,08	0,66	1,03	1,29
Виробництво та розподіл електроенергії, газу і води.....	3,9	4,7	5,5	5,8	9,8

* Розраховано за: Статистичний збірник “Капітальні інвестиції в Україні у 2007–2011 роках”. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – С. 33.

** Включено приклади тільки найбільш резонансних знижень і неймовірно низьких рівнів інвестицій в окремі види переробної промисловості.

* Статистичний щорічник України за 2011 рік. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – С. 186.

Статистика об'єднала всі види промислової діяльності у 3 групи: добувна промисловість, переробна промисловість, виробництво та розподіл електроенергії, газу і води. Як видно з таблиці 4, частка інвестицій у добувну промисловість, а також у виробництво та розподіл електроенергії, газу і води (відносно загальних інвестицій) з року в рік зростала, тоді як у переробну промисловість — зменшувалася. Найбільша частка інвестицій у групі переробної промисловості припадає на виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, але в останні роки надходження помітно скоротилися.

В окремі галузі переробної промисловості вкладається неймовірно мало інвестицій. Завдяки своїй продукції легка промисловість є особливо важливою галуззю для внутрішнього споживчого ринку, проте середньорічні інвестиції в неї становили всього 0,25% їх загального обсягу. Ще більш непривабливою є ситуація з інвестуванням у деревообробну промисловість. В обробку деревини і виробництво виробів з неї, крім меблів, згідно зі статистичними даними, щороку вкладається від 0,06% до 0,09% загальних обсягів інвестицій. Така деревина експортується до інших країн, де з неї виробляють меблі, які ми потім закуповуємо. До речі, досі не зрозуміло, чому статистика містить дані про інвестування деревообробної промисловості без інвестицій у виробництво меблів, адже вони в нас також виробляються.

Метал — основний експортний потенціал України, проте металургійні заводи переходять з рук у руки, до того ж їх власники щороку не збільшують, а зменшують обсяги інвестицій. Так, якщо у 2007 р. в металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів було вкладено 6% загального обсягу інвестицій, то у 2011 р. — всього 2,9%.

Найбільш обділеними інвестиціями є машинобудування, куди надійшло близько 3% їх загального обсягу, в тому числі у виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування, і майже 1% — у виробництво транспортних засобів та устаткування. Логіка дуже проста: навіщо нам розвивати машинобудування, якщо все, що потрібно, можна закуповувати в Південній Кореї, Китаї чи Японії?

Висновки і пропозиції

1. Показники динаміки валових інвестицій в основний капітал і ВВП за період 2007–2011 рр. свідчать про низькі темпи і навіть застійні явища в розвитку економіки.

2. Аналіз динаміки валових інвестицій в основний капітал, джерел їх фінансування та спрямування за видами економічної діяльності, зокрема, за видами промислової діяльності, дає підстави вважати, що в Україні немає інвестиційної політики як на рівні підприємств та організаційних структур, так і на урядовому рівні.

3. Було б доцільним на пленарному засіданні Верховної Ради обговорити стан інвестиційної політики у країні та ухвалити Закон України “Про інвестиційну політику в Україні”.

4. Для контролю за станом інвестування економіки необхідно вдосконалити статистичну звітність, зокрема, доповнити її даними про вкладення чистих інвестицій в основний капітал, а також відновити статистичну звітність про показники основних засобів виробничого призначення.

Список використаної літератури

1. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. – М. : Книжный мир, 2006. – 860 с.
2. Словник сучасної економіки Мак-Міллана ; [пер. з англ.]. – К. : АртЕк, 2000. – 640 с.
3. Экономика : учеб. ; [под ред. А.С. Булатова]. – М. : Экономика, 2005. – 853 с.

References

1. Borisov A.B. *Bol'shoi Ekonomicheskii Slovar'* [Great Economic Dictionary]. Moscow, Knizhnyi Mir, 2006 [in Russian].
2. *Slovnnyk Suchasnoi Ekonomiky Mak-Millana* [Macmillan Dictionary of Modern Economics]. Kyiv, ArtEk, 2000 [in Ukrainian].
3. *Ekonomika, pod red. A.S. Bulatova* [Economics], edited by A.S. Bulatov. Moscow, Ekonomika, 2005 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 27 січня 2014 р.
